

KS. JANUSZ BORUCKI

**TROSKA KOŚCIOŁA O MAŁŻEŃSTWO I RODZINĘ
W ŚWIECIE NAJNOWSZYCH DOKUMENTÓW
KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI**

W posynodalnej adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*, z 19 marca 2016 r., stanowiącej efekt refleksji dwóch synodów biskupów¹, papież Franciszek stwierdził: „Proces synodalny pozwolił podjąć refleksję nad sytuacją rodziny w dzisiejszym świecie, poszerzyć nasze spojrzenie i ożywić naszą świadomość znaczenia małżeństwa i rodziny. Jednocześnie złożoność omawianych tematów ukazała nam potrzebę dalszego, otwartego pogłębienia niektórych zagadnień doktrynalnych, moralnych, duchowych i duszpasterskich”².

Adhortacja *Amoris laetitia* nie jest pierwszym dokumentem Kościoła podejmującym tematykę małżeństwa i rodziny. Ojcowie synodalni wnieśli pewne nowe spojrzenie na rzeczywistość rodziny na całym świecie, dlatego papież Franciszek uznał za słuszne zebranie ich wniosków duszpasterskich, dodając własne spojrzenie³. Adhortacja jest kontynuacją nauczania Magisterium Kościoła. Wśród wcześniejszych dokumentów programowych należy wymienić: *Humanae vitae* Pawła VI; *Familiaris consortio*, *Reconciliatio et poenitentia*, *Veritatis splendor* Jana Pawła II; a także *Deus caritas est* oraz *Sacramentum caritatis* Benedykta XVI. Papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia* nie podważa nauczania swych poprzedników, ale nie wyklucza

KS. JANUSZ BORUCKI – dr nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego, dr hab. nauk teologicznych, wiceoficjał Sądu Kościelnego Diecezji Włocławskiej; sekretarz Teologicznego Towarzystwa Naukowego Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku.

¹ III Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów z 2014 r. oraz XIV Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów z 2015 r.

² AL, n. 2.

³ Por. tamże, n. 31.

istnienia „różnych sposobów interpretacji pewnych aspektów nauczania lub niektórych wynikających z niego konsekwencji” (AL, n. 3)⁴.

1. Recepcja prawa powszechnego w ustawodawstwie Konferencji Episkopatu Polski

Urzeczywistnianie się Kościoła powszechnego, zgodnie z duchem *Vaticanum II* i według wskazań posoborowego prawodawstwa powszechnego, dokonuje się w Kościołach partykularnych poprzez proces recepcji ustawodawstwa powszechnego do prawodawstwa, a tym samym życia poszczególnych Kościołów partykularnych (diecezji) lub Kościoła lokalnego.

W dziejach Kościoła zarysowały się co najmniej dwa rodzaje recepcji uchwał, w zależności od tego, czy jej przedmiotem były uchwały doktrynalne, czy dyscyplinarne. Recepcja uchwał doktrynalnych polega na ich wiernym rozumieniu i przyjęciu w duchu wiary jako autentycznej wykładni objawionej. Brak recepcji uchwał doktrynalnych poszczególnych soborów powszechnych prowadził do powstania herezji. Natomiast recepcja uchwał dyscyplinarnych polega na wprowadzeniu pewnych zmian w życiu Kościoła, przejawiających się w jego strukturach organizacyjnych i postępowaniu wiernych. W recepcji uchwał dyscyplinarnych należy wyróżnić dwie warstwy: formalną i materialną. Recepcji formalnej dokonują biskupi poszczególnych Kościołów partykularnych – działając indywidualnie lub kolegialnie. Przejawem tej recepcji są zarządzenia, dekryty poszczególnych biskupów diecezjalnych, uchwały synodów diecezjalnych lub partykularnych, uchwały konferencji biskupów itp. Recepcja materialna zaś polega na akceptacji uchwał i aktów wykonawczych oraz wprowadzaniu ich w życie. Akceptacja ta dokonuje się w świadomości Kościołów partykularnych, tzn. ich biskupów, kapłanów i wiernych świeckich, a przejawia się w ich postępowaniu. Należy jednak zaznaczyć, że dokładne wyznaczenie granic między tymi dwoma rodzajami recepcji jest niemożliwe, gdyż prawo kanoniczne jest oparte na przesłankach teologicznych. Pełna zatem recepcja obejmuje jednocześnie recepcję formalną i materialną⁵.

⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”* [Wytyczne], <http://episkopat.pl> [12.06.2018].

⁵ J. Krukowski, *Recepcja Soboru Watykańskiego II a struktury kościelne w Polsce*, w: *Kościół i prawo*, red. J. Krukowski, F. Lempa, t. 7, Lublin 1990, s. 169–170; tenże, *Recepcja doktryny Vaticanum II w prawie kanonicznym*, red. S. Tymosz, Lublin 2005, s. 42; J. Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego w ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej diecezji włocławskiej po Soborze Watykańskim II*, Włocławek 2012, s. 17–18.

Konferencja Episkopatu Polski po zakończeniu Soboru Watykańskiego II wydała kilka dokumentów dotyczących przygotowania do zawarcia małżeństwa i duszpasterstwa rodzin: *Instrukcja (pierwsza) dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin* (12 II 1969)⁶; *Instrukcja (druga) Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa* (11 III 1975)⁷; *Instrukcja (trzecia) o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (5 IX 1986)⁸; *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej* (14 III 1987)⁹; *Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca zawarcia małżeństwa konkordatowego* (22 X 1998)¹⁰; *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* (1 V 2003)¹¹. Najnowszym dokumentem Konferencji Episkopatu Polski są przyjęte w 2018 r. *Wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”*. W dokumencie tym biskupi podkreślają potrzebę służby – wedle proponowanych przez papieża Franciszka kryteriów duszpasterskich – narzeczonym, małżonkom i rodzinom oraz osobom żyjącym w związkach nieregularnych¹².

Do duszpasterstwa rodzin należy wszechstronna troska o zapewnienie odpowiednich warunków potrzebnych do realizacji tego celu, jakim jest przygotowanie do zawarcia małżeństwa, jak również konkretna pomoc udzielana rodzinie w wypełnianiu jej powołania. Realizacja tych celów uzależniona jest w dużej mierze od postawy i zaangażowania całej wspólnoty Kościoła, wiernych duchownych i świeckich. Kościół

⁶ *I instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin* (12 II 1969), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, oprac. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1994, s. 229–237.

⁷ *II instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa* (11 III 1975), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, s. 239–245.

⁸ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (13 XII 1989) (IEP), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, s. 151–209.

⁹ *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej* (14 III 1987), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, s. 247–262.

¹⁰ *Instrukcja Episkopatu Polski dla duszpasterzy dotycząca zawarcia małżeństwa konkordatowego* (22 X 1998), „Biuletyn KAI”, 1998, n. 3, s. 15–18.

¹¹ *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* (DDR), Warszawa 2003.

¹² *Wytyczne*.

świadomy swojego zadania wskazuje, że troska o małżeństwo i rodzinę należy do całej wspólnoty. Szczególną rolę do spełnienia mają tutaj sami małżonkowie i rodziny chrześcijańskie. To ich posłannictwo wypływa z łaski sakramentalnej i służyć ma przede wszystkim budowaniu królestwa Bożego¹³.

W artykule zostaną zaprezentowane i przybliżone zadania, które w dokumentach Konferencji Episkopu Polski wpisują się w służbę małżeństwu i rodzinie.

2. Struktura duszpasterstwa rodzin

Nawiązując do adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Familiaris consortio*¹⁴, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* w rozdziale I *Struktura duszpasterstwa rodzin* stwierdza, że działalność duszpasterstwa rodzin powinna być dynamicznym wyrazem rzeczywistości Kościoła w służbie małżeństwu i rodzinie. Kościół w wymiarze partykularnym wyraża się i aktualizuje we wspólnocie diecezjalnej, podzielonej na parafie. Pierwszą osobą odpowiedzialną za duszpasterstwo rodzin w diecezji jest biskup. Stąd pierwszy punkt poświęcony został obowiązkowi i zadaniom biskupów diecezjalnych. Obowiązkiem biskupa diecezjalnego jest powołanie kurialnego wydziału duszpasterstwa rodzin, którym kieruje diecezjalny duszpasterz rodzin we współpracy z diecezjalnym doradcą życia rodzinnego¹⁵.

Dyrektorium wymienia obowiązki i zadania diecezjalnego duszpasterza rodzin. Na pierwszym miejscu wskazuje, że powinien być to kapłan odpowiednio przygotowany do tego zadania, po stosownych studiach, najlepiej z teologii rodziny, z możliwością poświęcenia sprawom rodziny wystarczająco dużo czasu¹⁶. Następnie wymienia jego poszczególne obowiązki: kierowanie wydziałem i organizowanie duszpasterstwa rodzin w diecezji; powoływanie rejonowych i dekanalnych duszpasterzy rodzin; dbanie o wystarczającą liczbę parafialnych poradni rodzinnych, domy samotnej matki, poradnie specjalistyczne i telefon zaufania; organizowanie szkoleń dla przyszłych pracowników duszpasterstwa, okresowych spotkań, dni skupienia i rekolekcji; podejmowanie współpracy z kurialnym wydziałem katechetycznym; czuwanie nad przygotowaniem do małżeń-

¹³ FC, n. 71.

¹⁴ Tamże, n. 69 i 70.

¹⁵ DDR, n. 2–3.

¹⁶ Tamże, n. 4.

stwa w diecezji; przygotowanie sprawozdania z rocznej działalności dla biskupa diecezjalnego¹⁷.

Na wniosek diecezjalnego duszpasterza rodzin biskup diecezjalny mianuje diecezjalnego doradcę życia rodzinnego, którego zadaniem jest przede wszystkim współpraca z duszpasterzem diecezjalnym w organizowaniu tego duszpasterstwa w diecezji. Do jego zadań należy również czuwanie nad parafialnymi poradniami rodzinnymi, dbanie o podnoszenie kwalifikacji doradców, rozpoznawanie działań antyrodzinych w diecezji¹⁸.

Ważną kwestią poruszaną przez *Dyrektorium* jest troska o formację przyszłych duszpasterzy. Dokument wzywa odpowiedzialnych za formację seminaryjną alumnów do tego, aby ci otrzymali gruntowne przygotowanie do duszpasterstwa rodzin. W myśl dyspozycji w nim zawartych każdy kapłan nie tylko ma znać naukę Kościoła dotyczącą małżeństwa i rodziny, ale także założenia i działania instytucji, które ją wspierają, oraz tych, które im zagrażają czy wręcz zwalczają. *Dyrektorium* zwraca również uwagę na potrzebę formacji osób świeckich, pomocnych w przygotowaniu do małżeństwa, w poradnictwie i w innych formach pomocy małżonkom, rodzinom i dzieciom (lekarzy, prawników, psychologów, pracowników społecznych, doradców itp.), zachęcając do zorganizowania dla nich odpowiedniego studium życia rodzinnego i wspierania ich systematyczną formacją religijną¹⁹.

Druga część rozdziału I zatytułowana *Rada do Spraw Rodziny Konferencji Episkopatu Polski* omawia jej struktury i szczegółowe zadania na szczeblu ogólnopolskim. Przedstawia uprawnienia i kompetencje Rady, jej skład i strukturę, zadania krajowego ośrodka duszpasterstwa rodzin, jak i jego dyrektora oraz obowiązki krajowego doradcy życia rodzinnego, a także organizację współpracy tych organów²⁰.

Konferencja Episkopatu Polski w *Wytycznych pastoralnych do adhortacji „Amoris laetitia”* stwierdziła: „Przygotowanie do sakramentu małżeństwa oraz towarzyszenie małżonkom i rodzinom na drodze do świętości są od dziesięcioleci ważnym polem działalności Kościoła w Polsce”. Jako wyraz tej troski biskupi wymienili różnego rodzaju instrukcje o przygotowaniu do małżeństwa i życia rodzinnego, wskazania II Synodu

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, n. 5.

¹⁹ Tamże, n. 8–9.

²⁰ Tamże, n. 10–17.

Plenarnego (1991–1999) zawarte w dokumencie pt. *W trosce o rodzinę* oraz *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* (1 V 2003), a także poradnie rodzinne. Ponadto tematyka narzeczeńsko-małżeńsko-rodzinna jest od wielu lat obecna w formacji znanych ruchów i stowarzyszeń kościelnych. Biskupi podkreślili, że wyliczone dokumenty i inicjatywy były najczęściej odpowiedzią Kościoła w Polsce na przemiany społeczno-moralne zachodzące w społeczeństwie, podejmując zazwyczaj nauczanie kolejnych papieży i Magisterium Kościoła²¹.

W *Wytycznych pastoralnych* biskupi polscy zaznaczyli, że odnoszą się one do adhortacji posynodalnej *Amoris laetitia*. Nawiązano w nich do kryteriów duszpasterskich papieża Franciszka, czyli czterech postaw, które powinny charakteryzować każdą działalność Kościoła: przyjąć, towarzyszyć, rozeznąć i integrować. Kryteria te powinny być uwzględnione w duszpasterstwie rodzin²².

3. Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r., wprowadzając w życie polecenie Soboru Watykańskiego II, kieruje uwagę na istotne elementy pastoralne przygotowania do małżeństwa, zostawiając dalszą inicjatywę w tej materii ordynariuszom miejsca i konferencjom episkopatów (por. kan. 1064 i 1067 KPK). W związku z tym, zgodnie z istniejącą w Polsce praktyką duszpasterską i wskazaniem adhortacji posynodalnej Jana Pawła II *Familiaris consortio*, w *Instrukcji o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* z 1986 r. oraz *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* z 2003 r. wyróżnia się trzy etapy przygotowania do małżeństwa: dalsze, bliższe i bezpośrednie²³.

Przygotowanie dalsze zaczyna się już w dzieciństwie w ramach wychowania religijnego w rodzinie, w szkole, przez katechezę dzieci i młodzieży oraz w grupach rówieśniczych. Przygotowanie to powinno obejmować dzieci w szkołach podstawowych, młodzież szkół średnich oraz młodzież pozaszkolną. Na każdym poziomie katechezy należy pracować nad wyrobieniem właściwej postawy dzieci i młodzieży wobec instytucji małżeństwa i rodziny. W starszych klasach szkoły podstawowej niektóre katechezy

²¹ *Wytyczne*, n. 2a.

²² Tamże, n. 2b.

²³ Por. J. Borucki, *Czynności prawno-duszpasterskie poprzedzające zawarcie małżeństwa sakramentalnego*, AtK, 148(2007), z. 1(587), s. 74–78.

o małżeństwie i rodzinie należy powierzyć doświadczonym i roztroprnym osobom świeckim posiadającym solidną formację teologiczną. Natomiast na poziomie szkół średnich i dla młodzieży pozaszkolnej należy poświęcić więcej czasu na ewentualne uzupełnienie wiedzy i formacji w tym zakresie, w oparciu o ducha modlitwy²⁴.

Przygotowanie bliższe jest jakby katechumenatem przedmałżeńskim. Polega ono na przekazaniu młodzieży najpotrzebniejszej wiedzy o małżeństwie i rodzinie. Jego zadaniem jest: pogłębić chrześcijańską naukę o małżeństwie i rodzinie na tle rozpowszechnianych fałszywych teorii i poglądów; przysposobić do międzyosobowego życia w małżeństwie na równych prawach do współodpowiedzialności i współpracy; wprowadzić w głębsze życie wspólnotowo-liturgiczne. *Instrukcja Episkopatu Polski* zaleca, aby przygotowaniem bliższym objąć młodzież po 17 roku życia i wyróżnia trzy poziomy przygotowania do małżeństwa: 1) na poziomie szkoły wyższej – roczne studium przedmałżeńskie prowadzą duszpasterze akademicy; 2) na poziomie szkoły średniej w klasie przedmaturalnej – katecheza przedmałżeńska, według programu ustalonego w diecezji; 3) dla młodzieży, która nie podjęła nauki w szkołach średnich – katecheza pozaszkolna, w której program powinno być włączone bliższe przygotowanie do małżeństwa. *Dyrektorium* stwierdza, że niezależnie od katechizacji w szkole należy w każdej parafii prowadzić dla tej młodzieży roczną katechizację przedmałżeńską, obejmującą co najmniej 25 spotkań, analogicznie do przygotowania przed I Komunią świętą czy bierzmowaniem. Dla bardziej owocnego przebiegu katechizacji przedmałżeńskiej należy powołać w parafii zespół pastoralny składający się z duszpasterza, doradcy życia rodzinnego, przedstawicieli ruchów małżeńskich i rodzinnych oraz Stowarzyszenia Rodzin Katolickich. Zadaniem tego zespołu jest dokonanie adaptacji programu katechizacji przedmałżeńskiej do miejscowych warunków i czuwanie nad jego wykonaniem. Program katechezy powinien zawierać oprócz zagadnień z teologii małżeństwa i rodziny także problematykę zagrożeń i obrony rodziny, sposoby organizowania się w stowarzyszenia i uczestniczenia w grupach o pogłębionej formacji oraz uczyć naturalnych metod rozpoznania płodności i odpowiedzialności za przyszłe losy Ojczyzny i Kościoła. Dla pogłębienia poznanych zagadnień należy organizować dla uczestników katechizacji odpowiednie rekolekcje, zwłaszcza wielkopostne i na zakończenie roku katechetycznego. Przygo-

²⁴ IEP, n. 8; DDR, n. 19–23.

towanie to ma na celu głębsze zintegrowanie młodzieży, a niebawem małżonków z parafią. W duszpasterstwie akademickim należy przeprowadzić roczne studium przedmażeńskie według programu wypracowanego przez duszpasterstwa i Radę Episkopatu ds. Rodziny. Takie studium zastępuje katechezę w parafii i powinno zakończyć się wydaniem zaświadczenia. Jeżeli z poważnych racji nie było możliwe odbycie powyższego przygotowania – ani w parafii, ani podczas studiów, wtedy należy podjąć skróconą katechezę przedmażeńską, w formie przynajmniej 10 spotkań, czy to w parafii, czy w ośrodkach dekanalnych lub rejonowych, według ustaleń biskupa diecezjalnego²⁵.

Przygotowanie bezpośrednie do małżeństwa to inaczej katechizacja przedślubna. Powinna się odbywać w miesiącach i tygodniach poprzedzających ślub. Kandydaci do małżeństwa powinni zgłosić się do kancelarii parafialnej trzy miesiące przed ślubem w celu podjęcia bezpośredniego przygotowania do ślubu, ewentualnego uzupełnienia katechezy przedmażeńskiej, spotkań w poradni rodzinnej, udziału w dniach skupienia i załatwienia formalności. W czasie pierwszego spotkania w kancelarii parafialnej z narzeczonymi duszpasterz nie powinien ograniczyć się tylko do pytań związanych z wypełnieniem protokołu przedślubnego, lecz powinien przeprowadzić rozmowę duszpasterską, by pokierować ich dalszym przygotowaniem do małżeństwa. W zakres przygotowania bezpośredniego wchodzi trzy katechezy przedślubne obejmujące następujące tematy: z teologii małżeństwa: sakrament chrztu i bierzmowania jako podstawa życia chrześcijańskiego oraz sakrament małżeństwa jako niezbywalny fundament małżeństwa i rodziny, rola sakramentu pokuty przed zawarciem małżeństwa, rola modlitwy małżeńskiej i rodzinnej, udział w grupach o pogłębionej formacji; z etyki życia małżeńskiego: odpowiedzialność za uświęcenie współmałżonka, powołanie do przekazania życia, naturalne metody rozpoznawania płodności, niedopuszczalność i szkodliwość antykoncepcji i środków wczesnoporonnych, niedopuszczalność sztucznych poczęć i zabijania poczętego dziecka, syndrom poaborcyjny; z liturgii sakramentu małżeństwa: przymierze małżeńskie a przymierze Chrystusa z Kościołem, sakrament małżeństwa i Eucharystii, znaczenie poszczególnych elementów przysięgi małżeńskiej, części ceremonii sakramentu małżeństwa. W przygotowaniu do zawarcia małżeństwa niezwykle ważne znaczenie odrywa sakrament pokuty i pojednania. Pierwsza

²⁵ IEP, n. 9, 11, 12, 15; DDR, n. 25, 26.

spowiedź powinna odbyć się na początku przygotowania do ślubu, druga natomiast ma na celu pełniejsze przeżycie sakramentu małżeństwa. Tym, którzy nie przyjęli jeszcze sakramentu bierzmowania, należy umożliwić przyjęcie tego sakramentu. Jeżeli któreś z narzeczonych lub obydwójce nie uczęszczali na katechezę przedmażeńską w ramach przygotowania bliższego, to należy ich skierować na skrócony kurs katechezy. W uzasadnionych naglących przypadkach, gdy nie ma możliwości odbycia nawet skróconej katechezy, wtedy duszpasterz jest zobowiązany w sumieniu do przygotowania kandydata przez osobistą rozmowę i podaną lekturę. W przypadku, gdy małżeństwo zawiera katolik z osobą nieochrzczoneą; z ochrzczoneą poza Kościołem katolickim; z osobą która formalnym aktem odstąpiła od Kościoła katolickiego; z osobą która formalnie nie odstąpiła od Kościoła, ale deklaruje się jako niewierząca; z osobą niepraktykującą, niezależnie od uzyskania odpowiedniej dyspensy czy zgody biskupa diecezjalnego, strona katolicka zobowiązana jest do zachowania własnej wiary i jej praktykowania, uczynienia co w jej mocy, by całe potomstwo było ochrzczone i wychowane w wierze katolickiej; strona niekatolicka powinna być poinformowana o zobowiązaniach strony katolickiej i przyjąć je do wiadomości. Duszpasterz powinien zachęcić stronę niekatolicką czy niewierzącą do wzięcia udziału w katechezie przedmażeńskiej, a szczególnie przedślubnej. Gdyby okazało się, że małżeństwo pragnie zawrzeć osoba nieochrzczonea, ale gotowa na przyjęcie chrztu lub osoba ochrzczonea ale nie wprowadzona w życie eucharystyczne, to należy ją skierować do diecezjalnego lub rejonowego ośrodka katechumenatu dla osób dorosłych, w celu przygotowania do chrztu i wprowadzenia w chrześcijańskie życie. Gdy takiego ośrodka nie ma, sam duszpasterz przygotowuje nupturienta do przejścia chrztu. Gdyby nupturienti odrzucali to, co Kościół chce dopełnić przy sprawowaniu obrzędu małżeństwa ochrzczoneych, duszpasterz nie może dopuścić ich do zawarcia małżeństwa sakramentalnego, uświadamiając jednocześnie zainteresowanym, że w tym stanie rzeczy nie Kościół, ale oni sami stanowią przeszkodę do zawarcia małżeństwa²⁶.

W *Wytycznych pastoralnych do adhortacji „Amoris laetitia”* Konferencja Episkopatu Polski stwierdziła, że „rysują się nowe impulsy w posłudze duszpasterskiej narzeczonych, małżonków oraz osób, które znalazły się w sytuacjach trudnych i nieregularnych”. W przygotowaniu do zawarcia małżeństwa i życia rodzinnego istotne są wskazania dotyczące duszpaster-

²⁶ IEP, n. 18–24, 27–28; DDR, n. 27, 30–32, 34–36.

stwa narzeczonych. Biskupi wskazali, że w duszpasterstwie narzeczonych trzeba pomóc młodym ludziom w odkryciu wartości i bogactwa małżeństwa. W przygotowaniu do małżeństwa trzeba przypomnieć młodym ludziom o znaczeniu cnót, zwłaszcza czystości, która jest warunkiem autentycznego rozwoju oblubieńczej miłości. Zarówno przygotowanie bliższe, jak i bezpośrednie powinny być tak prowadzone, aby narzeczeni nie postrzegali pobierania się jako końca drogi i aby podejmowali małżeństwo jako powołanie, które wymaga stanowczej i realistycznej decyzji, aby wspólnie przejść przez wszystkie próby i trudne chwile. Przygotowanie do małżeństwa – wraz z odnowionym przekazem kerygmy – powinno być przeprowadzone w sposób atrakcyjny i przyjazny, aby pomogło kandydatom do małżeństwa zaangażować się w ten proces trwający całe życie z wielkodusznością i wolnością²⁷.

4. Duszpasterstwo rodzin

Po bardzo ważnym okresie przygotowania do zawarcia małżeństwa zaczyna się okres duszpasterstwa rodzin. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* poświęca duszpasterstwu rodzin rozdział trzeci *Poradnictwo rodzinne i pomoc rodzinie* oraz rozdział czwarty *Formacja rodzin do zadań duszpasterskich*. Wzywa ono duszpasterzy, aby organizowali pomoc rodzinom w odpowiednio szerokim zakresie. Jedną z takich form pomocy narzeczonym, małżonkom i rodzinom ma być kompletne poradnictwo rodzinne, łączące fachowość doradców z ich osobistym świadectwem życia Ewangelią. W tym celu *Dyrektorium* zobowiązuje proboszczów do prowadzenia parafialnych poradni rodzinnych, poradni specjalistycznych, telefonów zaufania oraz zachęca do wsparcia samotnych matek, rodzin bezdzietnych czy wreszcie do pomocy materialnej rodzinom znajdujących się w trudnej sytuacji, a zwłaszcza dzieciom²⁸.

Dyrektorium zaleca, aby w każdej parafii była poradnia rodzinna. Poradnię powołuje ksiądz proboszcz, w porozumieniu z kurialnym wydziałem duszpasterstwa rodzin. W przypadkach szczególnych, o czym decyduje biskup diecezjalny, poradnia może służyć kilku parafiom²⁹. Poradnia taka powinna dysponować własnym lokalem, zapewniającym spokój i intymność. Proboszcz powinien zaangażować do pracy w poradni odpowiednich

²⁷ *Wytyczne*, n. 3.

²⁸ DDR, n. 37.

²⁹ Tamże, n. 38.

doradców, zabezpieczyć materialne warunki pracy poradni oraz wynagrodzenie za pracę w poradni. Powinien również zadbać o doksztalcenia i formację doradców oraz wspierać ich radą³⁰.

Oprócz poradni parafialnych w każdej diecezji powinna istnieć diecezjalna specjalistyczna poradnia rodzinna oraz w miarę możliwości rejonowe, bądź dekanalne specjalistyczne poradnie rodzinne. Poradnie takie oprócz duszpasterza powinny zatrudniać różnych specjalistów: psychologa, pedagoga, prawnika, lekarza, nauczyciela naturalnego planowania rodziny. Osoby zatrudnione w poradni specjalistycznej mają odznaczać się odpowiednią wiedzą, pogłębioną formacją religijną i zapalem apostołskim. Dyrektora poradni specjalistycznej powołuje biskup diecezjalny, a jej pracami kieruje diecezjalny wydział duszpasterstwa rodzin. Niektóre osoby potrzebujące pomocy pragną pozostać nieznanymi, dlatego powinien dla nich funkcjonować duszpasterski telefon zaufania, zwłaszcza w większych miastach. W zmaganiach o życie dzieci nienarodzonych nie wystarczy głoszenie zasad, ale trzeba praktycznie przyjść z pomocą matkom, zwłaszcza samotnym. Należy dążyć do tego, by każda diecezja miała katolicki dom samotnej matki, a informacja o nim była powszechnie znana, jak również podjąć należy wysiłki, by w każdej diecezji był katolicki ośrodek adopcyjno-opiekuńczy³¹.

Dyrektorium zwraca uwagę duszpasterzom na materialną pomoc rodzinom i dzieciom, wspieranie rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz zakładanie parafialnych świetlic dla dzieci³².

W kwestii związanej z formacją rodzin chodzi o formację stałą. Rodzina usiłująca żyć wiarą powinna znać wysiłki, jakie czyni Kościół, diecezja i parafia dla jej dobra. Powinna następnie otworzyć się na te działania i usiłować z nich skorzystać. *Dyrektorium* przedstawia tę problematykę w dwóch aspektach: rodzina ewangelizowana i rodzina ewangelizująca.

Rola duszpasterzy w formacji rodzin do zadań apostołskich jest ważna i nie do zastąpienia. *Dyrektorium* wymienia w tym względzie różne obowiązki. Najpierw wzywa duszpasterzy, aby zatroszczyli się o słowo Boże w życiu rodziny. Mają zachęcać rodziny do nabywania i czytania Pisma Świętego, w niedzielnym przepowiadaniu poruszać problematykę małżeńską i rodzinną, w programie duszpasterskim umieszczać katechezy

³⁰ Tamże, n. 41.

³¹ Tamże, n. 43–46.

³² Tamże, n. 47–50.

przeznaczone dla małżonków i rodzin, jak też urządzać spotkania z rodzicami z okazji chrztu, Pierwszej Komunii świętej dzieci oraz bierzmowania młodzieży³³.

Ważną rolę w życiu rodziny odgrywa sakrament pokuty i pojednania. Duszpasterze powinni zachęcać małżonków, by z pokorą i wytrwałością uciekali się do miłosiernego Boga, zaś młodzież i narzeczonych zachęcać do regularnego korzystania z sakramentu pokuty. *Dyrektorium* zwraca też uwagę na rolę duszpasterzy jako spowiedników małżonków. Ich zadaniem jest właściwe kształtowanie sumienia penitentów, zgodnie z zasadami i wskazaniem Kościoła, a także w niektórych przypadkach zalecić wizytę w poradni rodzinnej³⁴.

Dyrektorium zachęca duszpasterzy, aby w kształtowaniu apostolskim małżeństw i rodzin, wykorzystywali niedziele i święta (w szczególności Boże Narodzenie, niedzielę Świętej Rodziny, Matki Bożej Gromniczej, św. Józefa, wspomnienie św. Anny i św. Joachima), wizytę duszpasterską, rocznice ślubu, narodziny i chrzest dziecka, pogrzeb bliskich oraz rodzinne pielgrzymki³⁵.

Rodzina jest nie tylko przedmiotem troski duszpasterskiej, ale jest również podmiotem w tym duszpasterstwie. Dlatego w *Dyrektorium* zamieszczono zachęty i wytyczne dla rodzin do podjęcia zadań ewangelizujących w odniesieniu do swoich dzieci, osób starszych i chorych, do dzieci trudnych oraz innych rodzin, jak też do ich obecności w szkole³⁶.

W świetle kryteriów duszpasterskich papieża Franciszka zawartych w adhortacji *Amoris laetitia* zdaniem Konferencji Episkopatu Polski – odnośnie do małżeństwa i rodziny oraz uświęcenia na tej drodze życia – rysują się nowe impulsy w posłudze duszpasterskiej narzeczonych, małżonków oraz osób, które znalazły się w sytuacjach trudnych i nieregularnych. Nowe impulsy duszpasterskie dotyczące narzeczonych zostały przedstawione w poprzednim punkcie. Duszpasterstwo małżonków musi mieć natomiast przede wszystkim na uwadze, że małżeństwo nie stanowi rzeczywistości doskonałej i skończonej. Zadaniem duszpasterzy jest ukazywanie każdego małżeństwa jako „historii zbawienia”, która wchodzi do kruchej ludzkiej natury, a dzięki Bożemu darowi stopniowo przekształca się w związek

³³ Tamże, n. 52.

³⁴ Tamże, n. 53.

³⁵ Tamże, n. 55–58.

³⁶ Tamże, n. 60–65.

coraz bardziej solidny i piękny. Biskupi polscy podkreślili, że szczególnie w pierwszych latach budowania wspólnoty małżeńskiej bardzo pomocne są: towarzyszenie i obecność doświadczonych małżonków, członków ruchów, stowarzyszeń, a także przygotowanych doradców³⁷.

Towarzyszenie to jedno z kryteriów duszpasterskich papieża Franciszka. Dobrze je obrazuje zachowanie Jezusa w stosunku do uczniów na drodze do Emaus. Domaga się przybliżenia do drugiego i kroczenia razem. Takie posługiwanie wiernym prowadzi do rozwoju duszpasterskiej więzi. Wskutek tego wspólnota wiernych staje się gotowa, by towarzyszyć człowiekowi we wszystkich jego doświadczeniach, także tych dotkliwych, nierzadko długotrwałych³⁸.

5. Duszpasterstwo rodzin w sytuacjach szczególnych

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin w swoich regulacjach i przesłaniu uwzględnia również rodziny w sytuacjach trudnych: bezdzietność, dzieci niepełnosprawne, osoby uzależnione, podeszły wiek, wdowieństwo i wypadki losowe, oraz rodziny w sytuacjach nieprawidłowych: małżeństwa rozbite, rozwiedzione i związki niesakramentalne. Kwestie te podejmuje rozdział piąty zatytułowany *Duszpasterstwo rodzin w sytuacjach szczególnych*³⁹.

Rozdział piąty *Dyrektorium* został podzielony na dwa punkty. Pierwszy zawiera wskazania dotyczące *Duszpasterstwa rodzin w sytuacjach trudnych*, do których zostały zaliczone: małżeństwa bezdzietne, rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi, z osobami uzależnionymi, z osobami w podeszłym wieku oraz duszpasterstwo wdów, wdowców, osób samotnych, w wypadkach losowych⁴⁰.

W przypadku małżeństw bezdzietnych *Dyrektorium* zaleca duszpasterzom, aby pomagali takim małżeństwom zobaczyć dobrodziejstwo adopcji dziecka potrzebującego rodziców i wskazywali na istnienie katolickich ośrodków opiekuńczo-adopcyjnych oraz otoczyć je szczególną troską. Powinni również wyjaśnić, dlaczego Kościół stoi na stanowisku niedopuszczalności sztucznych zapłodnień⁴¹.

³⁷ *Wytyczne*, n. 3.

³⁸ *Tamże*, n. 2b.

³⁹ J. Gręźlikowski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin przejawem troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę*, *IusMatr*, 11(17) 2006, s. 133–136.

⁴⁰ *DDR*, n. 67–72.

⁴¹ *Tamże*, n. 67.

Szczególnej pomocy wymagają rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi. Duszpasterze powinni częściej z takimi rodzinami kontaktować się i podtrzymać je na duchu; pomagać im organizować się w stowarzyszenia i fundacje oraz wskazywać na możliwości uzyskania pomocy materialnej, medycznej czy psychologicznej⁴². W odniesieniu do osób uzależnionych powinni świadczyć pomoc przez cierpliwą posługę w sakramencie pojednania oraz przez wskazanie ośrodka leczącego z danego uzależnienia⁴³. Rodziny z osobami w podeszłym wieku mają także prawo do troski duszpasterskiej. Należy jednak rozróżnić: osoby w podeszłym wieku i rodziny z takimi osobami. *Dyrektorium* zachęca duszpasterzy do przypominania młodym, iż ludzie starsi mogą skutecznie włączyć się w modlitewną, materialną i doradczą pomoc wnukom i innym potrzebującym. Starszych zaś zachęcać do okazywania takiej pomocy⁴⁴.

W ramach duszpasterstwa rodzin mieści się duszpasterstwo wdów, wdowców i osób samotnych. Duszpasterska troska o takie osoby ma przejawiać się w umożliwieniu im zaangażowania się w pełniejsze życie parafii, co pomoże im ból samotności przemienić w dobro świadczone potrzebującym. Szczególną troską duszpasterską należy otoczyć te osoby, które mają jeszcze na utrzymaniu i wychowują dzieci, oraz osoby, którzy dotknięte zostały pożarem, kalectwem, przewlekłą chorobą, śmiercią w rodzinie czy innymi wypadkami. Troska duszpasterska o ludzi tak doświadczonych wymaga nie tylko doraźnego zainteresowania się nimi, ale czasem długotrwałego towarzyszenia poszczególnym osobom i całym rodzinom⁴⁵.

Punkt drugi rozdziału piątego *Dyrektorium* został poświęcony *Duszpasterstwu rodzin w sytuacjach nieprawidłowych*. Praca duszpasterska w tym względzie powinna najpierw zapobiegać powstaniu wszelkiej patologii, niedojrzałości psychicznej, osobowościowej, duchowej i religijnej osób zawierających małżeństwo. Trzeba pamiętać o katechezie młodzieży i jej obecności w życiu parafialnym. Duszpasterze powinni znać małżeństwa żyjące w formalnej czy faktycznej separacji oraz osoby porzucone. Należy dążyć, aby osoby takie wprowadzić do grup parafialnych (żywy różaniec, zespoły charytatywne itp.). Dzieci takich małżeństw wymagają szczególnej opieki duszpasterskiej, a czasem materialnej. W ramach

⁴² Tamże, n. 68.

⁴³ Tamże, n. 69.

⁴⁴ Tamże, n. 70.

⁴⁵ Tamże, n. 71–72.

duszpasterskiej troski należy zaproponować im udział w parafialnych grupach dziecięcych, oraz pamiętać o nich na przykład przy organizowaniu ferii i wakacji⁴⁶.

Co do osób żyjących w związkach niesakramentalnych, to *Dyrektorium* przypomina naukę i ustawodawstwo Kościoła, nawołujące by osoby z takich związków obejmować troską duszpasterską⁴⁷.

Dyrektorium wzywa najpierw duszpasterzy, aby cierpliwie i wnikliwie zbadali, czy poprzednie małżeństwo było ważnie zawarte i czy nie należałoby sprawy przedstawić w sądzie biskupim. Tym, którzy nie mogą w sposób poprawny uregulować swego związku, należy przypominać, że mimo wszystko są dalej w Kościele, że mogą nadal słuchać słowa Bożego, uczęszczać na mszę, wytrwale się modlić, pielęgnować ducha i czyny pokutne, brać udział w życiu parafii i w dziełach miłosierdzia, a nade wszystko cierpliwie wychowywać dzieci w wierze chrześcijańskiej. Zaleca się urządzenie dla takich osób specjalistycznych rekolekcji oraz comiesięcznych spotkań modlitewnych, ze mszą, homilią i dyskusją⁴⁸.

W pewnych przypadkach osoby żyjące w związkach niesakramentalnych mogą być dopuszczone do sakramentów, a więc do pokuty i Eucharystii. Wymaga to jednak spełnienia następujących warunków: 1) niemożność rozejścia się na przykład z powodu wychowywania dzieci czy potrzeby pomocy w chorobie i w podeszłym wieku; 2) zdecydowana wola niewspółżycia ze sobą na sposób małżeństwa; najczęściej ta wola jest poparta dłuższą praktyką życia w ten sposób, potwierdzona przysięgą przed kapłanem; 3) uregulowanie ewentualnych krzywd i niesprawiedliwości, popełnionych w poprzednim związku; 4) uniknięcie zgorszenia. Z tej racji, zwłaszcza w mniejszych miejscowościach, zaleca się przystępowanie do Komunii świętej w innym środowisku⁴⁹.

W *Wytycznych pastoralnych do adhortacji „Amoris laetitia”* biskupi zwrócili uwagę, że w duszpasterstwie osób, które znalazły się w sytuacjach trudnych (np. śmierć współmałżonka) i nieregularnych, duszpasterze i ich współpracownicy powinni nade wszystko oferować wiernym „światło wiary oraz współczującą i delikatną obecność”. Duszpasterze powinni okazać wsparcie osobom, które zostały opuszczone lub opuściły współmałżonka,

⁴⁶ Tamże, n. 73.

⁴⁷ Por. FC, n. 84.

⁴⁸ DDR, n. 74.

⁴⁹ Tamże.

ale obecnie podejmują starania, aby do sakramentalnego współmałżonka powrócić, trwając w miłości, wierności i modlitwie. Zrozumienie należy też okazać wiernym, którzy po rozpadzie małżeństwa sakramentalnego zawarli nowy związek, ze względu na istniejącą przeszkodę poprzedniego węzła małżeńskiego jedynie cywilny, ale starają się prowadzić życie chrześcijańskie, w wierze wychowując swoje dzieci, a spragnieni pełnego uczestnictwa w sakramencie Eucharystii podejmują życie w relacji bratersko-siostrzanej. *Wytyczne pastoralne* nie podają nowych wskazań ponad istniejące w *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*. Dokument nie podejmuje również kwestii Komunii świętej dla osób żyjących w związkach niesakramentalnych⁵⁰.

6. Organizacje społeczne i władze polityczne w służbie rodzinie

Szósty (ostatni) rozdział *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* podejmuje kwestię organizacji społecznych i władz politycznych w służbie rodzinie⁵¹. Dokument przypomina, że za czasów komunistycznych zlikwidowano w Polsce wszelkie organizacje katolickie. Wobec czego rozwinęła się z czasem forma spotykania się w ruchach mających na celu pogłębienie religijne⁵².

Dyrektorium podkreśla ważną rolę różnych grup, stowarzyszeń, ruchów religijnych i organizacji społecznych w służbie małżeństwu i rodzinie (ruchy obrońców życia, krucjata modlitwy w obronie poczętych dzieci, duchowa adopcja, organizacje obrońców życia, stowarzyszenia rodzin katolickich, Akcja Katolicka). Dokument wzywa do ich rozwoju i potrzebnej działalności oraz zachęca władze kościelne i samych duszpasterzy do ich wspierania⁵³.

Za duszpasterstwo rodzin odpowiadają przede wszystkim duszpasterze. Dlatego *Dyrektorium* kładzie nacisk na potrzebę gruntownego przygotowania zarówno alumnów seminarium do duszpasterstwa rodzin, jak i samych kapłanów⁵⁴.

W zakończeniu *Wytycznych pastoralnych do adhortacji „Amoris laetitia”* umieszczono informację o potrzebie wypracowania w przyszłości nowego

⁵⁰ *Wytyczne*, n. 3.

⁵¹ DDR, n. 75–84.

⁵² Gręźlikowski, *Dyrektorium*, s. 136–137.

⁵³ DDR, n. 76–82.

⁵⁴ Tamże, n. 83.

dyrektorium duszpasterstwa rodzin dla Kościoła w Polsce. W oparciu o nie można będzie przygotować diecezjalne, względnie metropolitalne instrukcje wykonawcze oraz powołać do życia ośrodki służby małżeństwu i rodzinie. Równocześnie należy wypracować program i określić kształt przygotowania księży do podejmowania drogi towarzyszenia wiernym i rozeznania ich konkretnych sytuacji. Do tego typu formacji należy też zachęcić osoby konsekrowane i wiernych świeckich⁵⁵.

7. Wnioski historyczno-pastoralne

W miejsce zakończenia przedstawione zostaną wnioski odnośnie do dokumentów Konferencji Episkopatu Polski dotyczących małżeństwa i rodziny.

1. W Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II część druga została poświęcona pewnym szczególnie pilnym problemom współczesności. Spośród wielu spraw, które budzą troskę wszystkich, na pierwszym miejscu dokument soborowy wymienia troskę o godność małżeństwa i rodziny⁵⁶. Po zakończeniu Soboru Watykańskiego II kolejni papieże poświęcali wiele uwagi trosce o małżeństwo i rodzinę, zwołując synody biskupów oraz wydając dokumenty dotyczące powyższej tematyki.

2. Sobór Watykański II w Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* znacznie poszerzył autonomię biskupów, przekazując im kompetencje w zakresie stanowienia norm prawnych w celu dostosowania postulatów soborowych do warunków życia w Kościołach partykularnych⁵⁷. Konferencja Episkopatu Polski, podobnie jak konferencje biskupów innych państw, wydała szereg norm prawnych dostosowujących przepisy prawa powszechnego do potrzeb Kościoła w Polsce.

3. Ważne miejsce w działalności prawodawczej Konferencji Episkopatu Polski zajmują przepisy dotyczące małżeństwa i rodziny. Biskupi po zakończeniu Soboru Watykańskiego II wydali kilka dokumentów dotyczących przygotowania do zawarcia małżeństwa i duszpasterstwa rodzin: *Instrukcja (pierwsza) dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do*

⁵⁵ Wytyczne (zakończenie).

⁵⁶ Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, n. 47–52.

⁵⁷ Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, n. 11–21.

sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin (12 II 1969); Instrukcja (druga) Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa (11 III 1975); Instrukcja (trzecia) o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim (5 IX 1986); Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej (14 III 1987); Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca zawarcia małżeństwa konkordatowego (22 X 1998); Dyrektorium duszpasterstwa rodzin (1 V 2003); Wytyczne pastoralne do adhortacji „*Amoris laetitia*” (8 VI 2018).

4. Analizując dokumenty Episkopatu Polski bez trudu można stwierdzić, że odwołują się do dokumentów Stolicy Apostolskiej, w swojej treści uwzględniają jednak realia życia Kościoła w Polsce. Wraz z upływem czasu dokumenty stają się coraz obszerniejsze, poruszając coraz większą liczbę zagadnień pastoralnych. Wydane w 2003 roku *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* w sześciu rozdziałach przedstawia: strukturę duszpasterstwa rodzin, przygotowanie do małżeństwa i do życia w rodzinie, poradnictwo rodzinne i pomoc rodzinie, formację rodziny do zadań duszpasterskich, duszpasterstwo rodzin w sytuacjach szczególnych, organizacje społeczne i władze polityczne w służbie rodzinie.

5. Najnowszym dokumentem poświęconym duszpasterstwu rodzin są *Wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”*. Idąc za wskazaniami papieża Franciszka biskupi polscy zwrócili uwagę na potrzebę wypracowania w przyszłości nowego dyrektorium duszpasterstwa rodzin dla Kościoła w Polsce. Równocześnie z pracami nad nowym dyrektorium należy wypracować nowy program dla księży do podejmowania drogi towarzyszenia wiernym i rozeznania ich konkretnych sytuacji. Do tego typu formacji należy też zachęcić osoby konsekrowane i wiernych świeckich.

STRESZCZENIE

Podpisana przez papieża Franciszka w 2016 r. adhortacja apostolska *Amoris laetitia* stanowi efekt refleksji dwóch synodów biskupów. Adhortacja jest kontynuacją nauczania Magisterium Kościoła w zakresie małżeństwa i rodziny. Papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia* nie podważa nauczania swych poprzedników, natomiast wskazuje na konieczność istnienia w Kościele jedności doktryny i działania, która jednak nie wyklucza istnienia różnych sposobów interpretacji pewnych aspektów nauczania.

Urzeczywistnianie się Kościoła powszechnego zgodnie z duchem *Vaticanium II* i według wskazań posoborowego prawodawstwa powszechnego dokonuje

się w konkretnych Kościołach partykularnych, następuje w ten sposób proces recepcji ustawodawstwa powszechnego do prawodawstwa, a tym samym życia poszczególnych Kościołów partykularnych (diecezji) lub Kościoła lokalnego. Konferencja Episkopatu Polski, podobnie jak biskupi innych państw, wydała szereg norm prawnych dostosowując przepisy prawa powszechnego do potrzeb Kościoła w Polsce. Ważne miejsce w działalności prawodawczej Konferencji Episkopatu Polski zajmują przepisy dotyczące małżeństwa i rodziny. Biskupi po zakończeniu Soboru Watykańskiego II wydali kilka dokumentów dotyczących przygotowania do małżeństwa i duszpasterstwa rodzin. Analizując dokumenty Episkopatu Polski bez trudu można stwierdzić, że odwołują się do dokumentów Stolicy Apostolskiej w swojej treści, uwzględniając jednak realia życia Kościoła w Polsce. Wraz z upływem czasu dokumenty stają się coraz obszerniejsze, poruszając coraz większą liczbę zagadnień pastoralnych. Najnowszym dokumentem poświęconym duszpasterstwu rodzin są *Wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”*. Idąc za wskazaniem papieża Franciszka biskupi polscy wskazują na potrzebę wypracowania w przyszłości nowego dyrektorium duszpasterstwa rodzin dla Kościoła w Polsce. W oparciu o nie można będzie przygotować diecezjalne, względnie metropolitalne instrukcje wykonawcze oraz powołać do życia ośrodki służby małżeństwu i rodzinie.

Słowa kluczowe: małżeństwo i rodzina, przygotowanie do małżeństwa, duszpasterstwo rodzin, adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, *Wytyczne pastoralne Konferencji Episkopatu Polski do adhortacji „Amoris laetitia”*.

SUMMARY

Signed by Pope Francis in the 2016 year, the apostolic exhortation *Amoris laetitia* is the fruit of the reflection of two synods of bishops. The exhortation is undoubtedly the continuation of teaching the Church's Magisterium in the field of marriage and the family. There is no doubt, therefore, that Pope Francis in the exhortation *Amoris laetitia* does not undermine the teaching of his predecessors, clearly however, it indicates the necessity of the Church's unity of doctrine and action which, however, excludes the existence of different ways of interpreting certain aspects of teaching.

The fulfillment of the universal Church in accordance with the spirit of *Vaticanum II* and according to indications of post-conciliar universal legislation takes place in particular particular Churches, thus the process of universal legislation reception and thus the life of individual particular Churches (dioceses) or local Church. The Conference of the Polish Episcopate, like the bishops of other countries, issued a number of legal norms, adapting the provisions of the general law to the needs of local churches. An important place in the legislative activity of the Polish Episcopate Conference is taken up by the provisions concerning marriage and the family. After the end of the Second Vatican Council, the bishops issued several documents regarding the preparation for marriage and pastoral care of

families. Analyzing the documents of the Polish Episcopate, one can easily see that they refer to the documents of the Holy See in their content, taking into account the realities of the Church's life in Poland. With the passage of time, documents are becoming more and more extensive, moving more and more pastoral issues. The youngest document devoted to the pastoral care of families is the Pastoral Guidelines for the Exhortation of *Amoris laetitia*. Following the instructions of Pope Francis, Polish bishops point to the need to develop a new Directory for the Pastoral Care of Families for the Church in Poland in the future. On the basis of them it will be possible to prepare diocesan or metropolitan executive instructions and to establish service centers for marriage and family.

Key words: marriage and family; preparation for marriage; pastoral care of families; Apostolic exhortation *Amoris laetitia*; Directory of the Pastoral Care of Families; Pastoral guidelines of the Polish Bishops' Conference to the exhortation *Amoris laetitia*.

BIBLIOGRAFIA

- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 526–606.
- Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 236–258.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Familiaris consortio*, AAS, 74(1982), s. 81–191.
- Franciszek, Posynodalna adhortacja apostołska *Amoris laetitia*, Kraków 2016.
- Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, oprac. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1994.
- Instrukcja Episkopatu Polski dla duszpasterzy dotycząca zawarcia małżeństwa konkordatowego* (22 X 1998), „Biuletyn KAI, 1998, nr 3.
- Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, Warszawa 2003.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”*, [http:// episkopat.pl](http://episkopat.pl) [12.06.2018].
- Borucki J., *Czynności prawno-duszpasterskie poprzedzające zawarcie małżeństwa sakramentalnego*, AtK, 148(2007), z. 1(587), s. 73–89.
- Borucki J., *Recepcja kościelnego prawa powszechnego w ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej diecezji wrocławskiej po Soborze Watykańskim II*, Włocławek 2012.
- Gręźlikowski J., *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin przejawem troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę*, IusMatr, 11(17) 2006, s. 119–138.
- Krukowski J., *Recepcja doktryny Vaticanum II w prawie kanonicznym*, red. S. Tymosz, Lublin 2005, s. 41–60.
- Krukowski J., *Recepcja Soboru Watykańskiego II a struktury kościelne w Polsce*, w: *Kościół i prawo*, red. J. Krukowski, F. Lempa, t. 7, Lublin 1990, s. 169–181.